

פרח, ציץ ושקדים

וְיִהי מִמִּחְרַת וַיָּבֵא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱלֵה הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מִטֶּה אֶהָרֶן לְבֵית לְוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצֶץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׂקָדִים: (במדבר יז כג).¹

רש"י במדבר פרק יז פסוק כג – שלושה השלבים

ויוצא פרח - כמשמעו: ציץ - הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל: ויגמל שקדים - כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים.²

רשב"ם במדבר פרק יז פסוק כג – לעיני כל ישראל

ויוצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים - נראה לפי הפשט כשהוציאו משה מִצֵּאָו שֶׁפָּרַח וְלֹא יוֹתֵר, כדכתיב: "והנה פרח מטה אהרן". אבל אחר כך, "ויצץ ציץ" לעיני כל ישראל. ואחרי כן, "ויגמל שקדים". שכן הוא העניין בפירות האילן. שאם הכל היה בבת אחת, אם כן כשהוציאו משה נגמר כל אותו העניין תחילה.³ והנה לא היתה נראית לא הפריחה ולא הניצה. וגם לא היה לו לכתוב: "והנה פרח" אלא: "והנה גמל שקדים".⁴

רש"י מלכים א פרק ו פסוק יח – פרח הוא הציץ

ציצים - לשון פרחים כמו ויצץ ציץ.⁵

ויקרא רבה פרשה כ סימן ה – שמחה לאהרון או שמא צער

אמר הקב"ה: לא היו בניו של אהרן דומין למטהו! מטהו של אהרן נכנס יבש ויצא לח, שנאמר: "ויוצא פרח ויצץ ציץ" (במדבר יז כג). טיטוס הרשע נכנס לבית קודש הקדשים וחרבו שלופה בידו, גידד את הפרוכת ויצתה חרבו מלאה דם, ונכנס בשלום ויצא בשלום. ובניו שלאהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים - "אחרי מות שני בני אהרן".⁶

¹ תיאור דומה של שלושה המצבים: פרח-ניצן-פרי, מצאנו בספר בראשית סוף פרשת וישב, בתיאור הגפן בחלומו של שר המשקים: "וְהָיָה כְּפִרְחַת עֵלְתָה נִצָּה הַבְּשִׁילוֹ אֲשֶׁכְּלֶתְיָה עֲנָבִים" (בראשית מ י). ראו מדרש אגדה (בובר) בראשית מ י שמקשר שני פסוקים אלה: "והיא כפורחת - זה מטה אהרן, שנאמר: והנה פרח מטה אהרן (במדבר יז כג): עלתה נצה - זה ויוצא פרח (שם)".

² שלושה שלבים ברורים יש כאן: פרח, ציץ שהוא התחלת התגבשות הפרי וגמילת הפרי כשניכר שהוא פרי זה ולא אחר. תפוח ולא שקד. וכן אגס ופירות נשירים אחרים שעוברים תהליך דומה. ועל המילה "כמשמעו" שכתב רש"י על "ויוצא פרח", מעיר פירוש שפתי חכמים: "לפי שמצינו ציץ קודם לפרח, שנאמר: יציץ ופרח, לכן פירש"י פרח כמשמעו".

³ והרושם לבני ישראל היה חלש יותר. בפשט הפסוק נשען רשב"ם על תיאור במקרא שלוש הפעולות וההפרדה ביניהם, אבל נראה שמה שמביא אותו לפירוש מיוחד זה הוא דווקא הרעיון שהוא מבקש לפתח ולא פשט הפסוקים.

⁴ רשב"ם (רבי שמואל בן מאיר, נכדו של רש"י מצד אמו, צרפת מאה 11-12) ממשיך את פירוש סבו ומשלב את שלבי התהליך הבוטני עם אירועי הפרשה. הנס לא היה שהפריחה, הניצן והפרי אירעו במהירות זה אחר זה או בבת אחת. באוהל מועד קרתה רק הפריחה וכך יצא מטה אהרון לעיני בני ישראל, עם תפארת פריחת השקד. לאחר מכן, לעיני בני ישראל, הניץ הפרח והוציא ציץ ובהמשך גם גמל שקדים. משמע, הנס שנעשה מחוץ לאוהל מועד גדול אף מזה שנעשה בתוכו. ושלא יאמרו בני ישראל שמה עשה משהו בסתר או חר"ח בכישוף.

⁵ הפסוק כאן הוא בתיאור הפנים של מקדש שלמה שהיה כולו ספון בעצי ארזים עם פיתוחים נאים, ככתוב שם: "וְאָרְזוּ אֶל הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרְזוּ אֵין אֶבֶן נִרְאָה". ראו גם פירוש מצודת ציון על הפסוק ביחזקאל ז י: "יֵצֵא הַצִּפְרָה צִץ הַמִּטָּה פָּרַח הַזָּדוֹן - צֶץ - מִלְשׁוֹן צִיץ וְהוּא גִילּוֹי הַפָּרַח כְּמוֹ וַיִּצֶץ צִיץ". כך בדומה גם פירוש מצודת ציון על הפסוק בתהלים עב טז: "יִרְעֵשׂ כְּלָבָנוֹן פְּרִי וַיִּצֶצוּ מְעִיר קַעֲשֵׁב הָאֶרֶץ - וַיִּצֶצוּ - עֵנִין פְּרִיחָה כְּמוֹ וַיִּצֶץ צִיץ". כולם מצטטים את הפסוק בפרשתנו, משמע שהם סבורים שציץ ופרח הם היינו הך. אבל בפירושו לגפן הפורחת בראשו של שר המשקים (ראו הערה 1 לעיל), מבחין רש"י בין פרח ובין ציץ. ראו דבריו שם: "והיא כפרחת - דומה לפורחת ... נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת. ואחר הפרח עלתה נצה ונעשה סמדר ... נץ גדול מפרח, כדכתיב (ישעיה יח ה) ובוסר גומל יהיה נצה, וכתב (במדבר יז כג) ויוצא פרח, והדר ויצץ ציץ". ועד כאן דברינו בציץ ופרח ואת דקדוקי הבוטניקה נשאיר לבקיאים בנושא. ואשרי הסבים והנכדים שעוסקים ומתווכחים בציצים ופרחים של דברי תורה. ראו דברינו [הודעתם לבניך ולבני בניך](#) בפרשת ואתחנן. עוד על רשב"ם הנכד שחולק על סבא רש"י, ראו עוד בפירושי רשב"ם כדהלן: בראשית לז ב, שמות כא א, שמות כה א, שמות מ לה.

⁶ נס המטה של אהרון בא לאושש את הכהונה של בית אהרון לאחר מחלוקת קרח ועדתו. אבל דא עקא, שאישוש זה גרם לאהרון עצב גדול. כי הוא הזכיר לו את מות שני בניו הגדולים: נדב ואביהוא בחנוכת המשכן. ראו דברינו וידום אהרון בפרשת שמיני. בניו נכנסו חיים (לחים) למקדש ויצאו יבשים (שרופים) ואילו פה עץ פשוט שמשח חתך לשנים עשר מקלות (במדבר רבה יח כג בהמשך דברינו), נכנס יבש ויצא חי ופורח. זאת ועוד, המדרש גם מעביר אותנו מעצב פרטי לעצב לאומי. הכהן הגדול היה נכנס לבית קדשי הקדשים פעם אחת בשנה והיה מקפיד ולשהות שם זמן קצר בפנים להתפלל ביציאתו [תפילה קצרה](#), כדי שלא להפחיד את הקהל (ראו יומא דפים נב, נג). ואילו כאן טיטוס הרשע נכנס ויוצא בבית קדשי הקדשים כבתוך שלו, ולא דמו הוא שנשפך אלא דם הפרוכת. ללמדך, שלא קדושת המקום, הזמן או אפילו סדר העבודה קובעים, אלא הכל לפי מעשי האדם אם טוב ואם רע (קהלת יב יד), לטוב או חר"ח לרע.

מדרש תנחומא פרשת תרומה סימן יא

... ומפני שאמרתי לך: "אש תמיד תוקד על המזבח" אתה מתירא שלא ישרפו העצים.⁷ מתים נכנסים לפני ויוצאין חיים, זה מטה אהרן: "ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים" (במדבר יז). ארזים ששלח חירם מלך צור לשלמה למלאכת בית המקדש הריחו בחייו של עולם והרטיבו. אמר ר' לוי: כשהכניס שלמה את הארון לבית המקדש, הרטיבו כל העצים והארזים שהיו שם ועשו פירות, שנאמר: "שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו" (תהלים צב). והיו הולכין ועושים פירות והם היו פרנסה גדולה לפרחי כהונה, עד שמנשה הכניס את הצלם בבית קדש הקדשים ונסתלקה השכינה ויבשו הפירות שנאמר: "ופרח לבנון אומלל" (נחום א).⁸

במדבר יז כז-כח פרשת קרח – עדיין בני ישראל חוששים

וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר הֵן גִּוְעַנּוּ אַבְדָנוּ כִּלְנֹנוּ אַבְדָנוּ: כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן ה' יָמוּת הָאֵם תָּמְנוּ לְגֹעַ:⁹

במדבר רבה פרשה יח סימן כג – קורותיו של המטה

"ומטה אהרן" - יש אומרים: הוא המטה שהיה ביד יהודה שנאמר: "ומטך אשר בידך" (בראשית לח יח).¹⁰ ויש אומרים: הוא המטה שהיה ביד משה ומעצמו פרח, שנאמר: "והנה פרח מטה אהרן" (במדבר יז כג).¹¹ ויש אומרים: נטל משה קורה אחת וחתכה לשנים עשר נסרים ואומר להם: כולכם מקורה אחת, טלו מקלכם.¹²

⁷ ראו תחילת המדרש שם שדן במזבח הנחושת שהיה עשוי מעץ מחופה נחושת: "וצפית אותו נחשת – אמר ר' יהודה בר שלום: אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולמים, אמרת לי לעשות מזבח עצי שטים ולצפותו נחושת ואמרת לי אש תמיד תוקד על המזבח. אין האש מעברת אותו ושוֹרֶפֶת את העץ?".

⁸ בית המקדש (ולימים בית המדרש, מקדש מעט) הוא מקום בו היבש נרטב והדומם מקבל חיות ופורה. הבית נבנה כולו מאבן קשה שרק השמיר יכול לה, אך תוכו היה רצוף בארזים (ראו הערה 5 לעיל) מגולפים ומפותחים. פיתוחים דוממים אלה בעץ היבש והמעובד, הרטיבו מחיות בית המקדש, לבלבו, הפריחו, הנצו ואף עשו פירות. וכל בית המקדש הפך לפרדס פירות ממנו היו הכהנים מתפרנסים! (רק איור יפה חסר לנו). האם חזרנו למשכן במדבר שהיה חלק מתבנית נוף סביבתו, או אולי לגן עדן חזרנו? בין כך ובין כך, אנו למדים שפריחת מטה אהרון איננה רק כלפי חוץ כסימן לעם, להבדיל בין שבט לוי לשאר השבטים, אלא גם כלפי פנים, לשבט לוי, לכהנים ולכל מי שמתקרב אל הקודש ולעתים חושש (ובצדק) שמא הלח ייעשה יבש. החיות תהפך למוות. הקרבה את הקודש תשרוף. בא מטה אהרון ומסמל בפריחתו את ההפך. את היבש שנעשה לח, את התורה שאמנם נמשלה לאש, אבל גם למים.

⁹ נס המטה אולי שכנע את בני ישראל לקבל את מעמד הכהונה והלוויה (מוטיב שמלווה את ספר במדבר מתחילתו בו הלוויים מחליפים את בכורות העם), אבל נראה שלא גרם לעם שמחה וקבלת המקדש/משכן כמקום של חיות, עצים פורחים, פירות וכו'. אדרבא, הם מתייראים כעת עוד יותר מהמשכן. ואמנם, בפסוקים הבאים מוזהרים אהרון, הכהנים והלוויים על משמרת המקדש: "אַתָּה וּבְנֵיךָ וּבְיָמֶיךָ אֲתָּךְ תִּשְׁאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאֶתֶּךָ תִּשְׁאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאֶתֶּךָ תִּשְׁאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאֶתֶּךָ תִּשְׁאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ... וְשִׁמְרֶתֶם אֶת מִשְׁמַרְתֵּי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת מִשְׁמַרְתֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ראו דברינו [שמירת המקדש](#) בפרשה זו. האם זה הסיום האמתי של פרשת קרח ומחלוקתו? לא המטה שפרח והנץ והשקיד, אלא הצינוי על שמירת המקדש? כך או כך, נחזור ונתבשר מהמטה הפלאי.

¹⁰ דברי תמר (שהתחזתה לזונה) ליהודה כאשר היא דורשת ממנו ערבון בעד התשלום שהבטיח לה כאשר בא אליה. לידתו ומכירתו של מטה אהרון (כהונה) הוא במטה יהודה (מלכות) – שם אגב נזכר "מטה" בפעם הראשונה במקרא. עניין זה יכול להידרש בפנים רבות, לכאן ולכאן, ונשאיר לשואבי המים לפלפל בו, איש על מטהו ואיש על דגלו. לנו נראה שאולי החוליה המקשרת היא עשיית המשפט והצדק כפי שנדרש בתורה ובנביאים הן מהכהנים, הן מהמלך והן מהחכמים. ראו בהקשר זה את "משפט תמר" בו התגלה יהודה כאיש הגון שהודה במעשיו, דן דין אמת ולא חיפה ולפי שיטות מסוימות לפיכך זכה למלכות. בעניין זה כבר הארכנו לדון בדברינו [מעשה יהודה ותמר](#) בפרשת וישב, ראו שם.

¹¹ על גלגולי המטה של משה רבו המדרשים ולא נאריך כאן. לפי חלקם, זה אותו מטה שנברא, יחד עם עוד תשעה דברים מופלאים, בערב שבת בין השמשות (מסכת אבות פרק ה משנה ו), ועבר באופן פלאי מאדם הראשון לאבות ומשם למצרים, יתרו ומשה (בראשית רבתי פרשת ויחי ועוד רבים). ראו דברינו [ואת המטה הזה תקח בידך](#) בפרשת שמות. אבל גם ללא מדרשים אלה, אם המטה של אהרון שפרח הוא המטה של משה בו נעשו כל האותות והמופתים, מה כאן החידוש? יש כאן מראש "תחרות בלתי הוגנת" עם מטרות שאר השבטים וגם ערבוב הנהגת משה עם אישור הכהונה שהיא עניין לאהרון! ראו שהמדרש מדגיש שהפעם "מעצמו פרח", לא בציווי של הקב"ה ולא בתנועה של הנפה, נטיה או הכאה של משה (כמו בים ובסלע) ואף לא בדיבור (פרשת השבוע הבאה). דברים אלה אולי אין בהם מענה מלא לשאלתנו, אבל הם מגלגלים אותנו לרעיון אחר. אם "מעצמו פרח" ואין המטה משמש יותר לפעולות ומעשים, אלא מונח כעדות למשמרת, נוכל להבין ביתר שאת את הצינוי של הקב"ה למשה (בפרשת השבוע הבאה) מי מריבה) לדבר אל הסלע ולסלק לגמרי את המטה מהתמונה. (מעין זה ראינו כבר בנטיית היד על ים סוף, ראו דברינו [הרם את מטך ונטה את ידך](#) בפרשת בשלח). ומכאן כעסו של הקב"ה על כך שמשה חזר והשתמש במטה. עוד יש לדקדק בשיטה זו של "יש אומרים הוא המטה שהיה ביד משה", איך ייתכן שמדובר במטה של משה והרי הפסוק אומר בפירוש: "והנה פרח מטה אהרון"? אולי ללמדנו שגם משה בכלל שבט אהרון, שבט לוי. גם משה היה צריך חיזוק שהרי גם עליו הלינו קרח ועדתו. ועדיין שיטה זו צריכה עיון והמאיר עינינו יבורך ויפרח, ויציץ ויגמול שקדים בתורה ובחכמה.

¹² ראו משל הפוך במדרש תנחומא פרשת נצבים סימן א (בובר סימן ד) על איחוד קורות או קנים לאגודה אחת חזקה: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק משרך". כך גם כשיעקב נפרד מבניו ערב מותו ומצווה אותם: "תהיו אגודה אחת" (בראשית רבה צח ב). אז אולי כוונת משה כאן כשהוא מנסר קורה אחת חזקה להצביע גם על הסכנה שבמחלוקת. ראו דברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה, שם מובאים מוטיבים נוספים כמו הספינות שקשורות זו בזו. ראו שם.

ועל מה עשה כן? "כבוד לאיש שבת מריב וכל אויל יתגלע" (משלי כ), שלא יאמרו: מקלו היה לח והפריח. וגזר הקב"ה על המקל ונמצא עליו שם המפורש שהיה בציץ, שנאמר: "ויצא פרח ויצץ ציץ" (במדבר יז כג). והפריח בו בלילה ועשה פרי.¹³

"ויגמול שקדים" - גמל לכל מי שהיה שוקד על שבטו של לוי. ולמה שקדים ולא רימונים ולא אגוזים? לפי שנמשלו ישראל בהם.¹⁴

ואותו המטה היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנז. ואותו המטה עתיד להיות ביד מלך המשיח במהרה בימינו, שנאמר: "מטה עוזך ישלח ה' מציון רדה בקרב אויביך" (תהלים קי ב).¹⁵

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נחזור להערה 12 ולהשוואה בין הדרשות על חיבור הקנים לחבילה אחת שקשה לשיבור אותה והדרשה על משה שאדרבא, ניסר קורה אחת גדולה וחזקה לשתיים עשרה קורות דקות יותר (מטות, המזוהים עם החלוקה לשבטים). האם נוכל לראות כאן שתי גישות לפתרון נושא המחלוקת בישראל? שיטת יעקב של חיבור ואחדות ושוויון מלא – הוא יעקב ששינה בין הבנים וסבל מהפירוד והיריבות ביניהם; מול שיטת משה שמסמל כאן שאחדות בנויה גם על ההסכמה שיש הנהגה ויש כהונה ויש 'נבחרים' בעם ואין מצב ש"כל העדה כולם קדושים" – הוא משה שהוציא את שבטי צאצאי יעקב ממצרים וצריך כעת לגבש אותם לעם?

¹³ לפי שיטה זו, יש כאן התחלה חדשה. אין שום קשר בין מטה אהרון ומטה משה, וגם שום קשר למטה הבראשיתי הפלאי (ראו שאלת פירוש הדר זקנים שמזכיר שבמסכת אבות נזכר בין השמשות כבר נברא מקלו של אהרן שקדיה ופריחה). יש כאן קורת עץ גסה ופשוטה שנלקחת מעץ כלשהוא במדבר ומחלוקת באופן שווה והוגן לשנים עשר נסרים. באופן זה, נס הפריחה ואות הבחירה במטה אהרון (תרתית משמע) היא בראשיתית, היא מחודשת ומתחדשת. ראו תיאור שיטה זו גם במדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - פרשת קרח: "א"ר חנינא: נטל משה קורה ונסרה לפשנים עשר נסרים ואמר לנשיאים: קחו לכם איש מטה אחד. לקחו וכתבו להם שמות השבטים, כל אחד שם שבטו. וכתב אהרן שמו בראש המטה ושם לוי למטה ממנו, ונתן טבעת בין שמו לשם לוי. נטל משה מטה אהרן ונתנה בתוך המטות ואגדן אגודה אחת וחתמן והניחן בבית קדשי הקדשים, שנאמר: וינח משה את המטות". המטה כתיב, מלמד שמטה אחד היו. בבקר נכנס משה לאהל מועד לעיני כל ישראל וראו מטה אהרן שפרח. ולא כולו פרח אלא שעשה הקב"ה נס בתוך נס. מקום שהיה בו שם אהרן כתוב הוא שפרח והוציא פירות. ומקום שהיה בו כתוב שם לוי היה יבש ... ומהו ויצץ ציץ, כשם שהציץ נתון בראש אהרן כך עשה הקב"ה ציץ נזר בראש המטה".

¹⁴ רימונים ואגוזים הם דימוי לכלל ישראל, בעוד שקדים הוא דימוי מיוחד לשבט לוי. באשר לאגוזים ראו דברינו [אל גנת האגוז](#) בשיר השירים. ובאשר לרימונים, בעזרת השם, נזכה לפשוט ולדרוש בפסוק: "שְׁלַחֲךָ פְּרִדָּס רְמוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם נְרָדִים" (שיר השירים ד יג) בפסח או בפרשת בשלח. כמקדמה, ראו שמות רבה כ ה בתחילת פרשת ויהי בשלח פרעה. ולמרות ההפרדה בין רימונים ואגוזים (כלל ישראל) ובין שקדים (שבט לוי), מרחיב המדרש ואומר מראש: "גמל לכל מי שהיה שוקד על שבטו של לוי". היופי במדרש זה הוא הניסיון לשלב את כל עם ישראל כולו בנס של מטה אהרון. לכהונה ולעבודת הקדש, נבחרו הכהנים. הציץ הוא בראש הכהן הגדול. אבל הפרי, השקדים הוא לכל מי ששוקד על דלתות בית המדרש (משלי ח לד) וכל מי שעוסק בתורה כשבט לוי (ראו רמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל).

¹⁵ נראה שהדרשן רוצה לסיים בדבר טוב "ובביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן", כמקובל בדרשות עד היום, אבל בין כך ובין כך הוא מתקשר יפה עם השיטה הראשונה שהבאנו שמטה אהרון (כהונה) בא ממטה יהודה (מלכות). כאן נסגר המעגל, מטה אהרון, (כהונה) אותו נסר מקורת עץ פשוטה, הוא שיהיה בידי מלך המשיח לעתיד לבוא (מלכות).